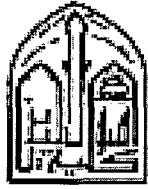

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۸۷/۱/۱۰۲۷۲۶
۸۷/۱/۹

دانشکده اصول الدین

تهران

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع:

تقوا و آثار آن در کتاب و سنت

استاد راهنما

دکتر سید محسن میرباقری

استاد مشاور

دکتر مجید معارف

نگارش

فاطمه خالکی

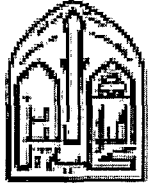
۱۰۵۰۵۷

نیمسال: اول سال تحصیلی: ۸۷ - ۱۳۸۶

آموزشگاه عالی علوم قرآنی و حدیثی
موسسه عالی تحقیقات

۱۳۸۷ / ۱ / ۱۵

۱۳۸۷ / ۱ / ۱۵

كلية اصول الدين

طهران

قسم: علوم القرآن و الحديث

رسالة الماجستير

عنوانها:

التقوى و آثاره في الكتاب و السنة

الاستاذ المشرف

الدكتور سيد محسن ميرباقرى

الاستاذ المشاور

الدكتور مجيد معارف

اعداد

فاطمه خالكي

السنة

١٤٢٨

تقدیم

اقرار می‌کنم بضاعتی در خور تقدیم ندارم، لیکن پیرو آیین نیکو و پسندیده دانشگاهی، بر آنم که حاصل این تلاش را که اوراق آن مزین به آیات الهی و احادیث معصومین علیهم‌السلام است، به ساحت پاک و مقدس امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه‌السلام پیشوای متقین، تقدیم نمایم.

سپاسگزاری

«لئن شکرتم لأزیدنکم»

پس از وجوب شکر بی منتها به درگاه ایزد منان بر انعام بیکران، خود را مدیون تمام انسان‌های شایسته و اساتید فرهیخته و مشفقان دلسوخته‌ای می‌دانم که روشنگر راه علمی ما بودند و ما را از چشمه‌سار زلال وحی و اندیشه راستین ولایت سیراب می‌نمودند و کام جانمان را با حکمت نبوی و اندیشه‌ی علوی و فقاہت جعفری و رسالت انتظار نهضت مهدوی، شیرین می‌ساختند. پس تشکر قلبی خود را از مجاهد نستوه استاد علامه سید مرتضی عسکری علیه السلام ابراز داشته و از خداوند، غفران و رحمت و علو درجاتشان را خواستارم و تشکر خود را خدمت تمام اساتید دانشکده اصول الدین و به‌ویژه ریاست محترم دانشکده، جناب آقای دکتر سیدکاظم عسکری و استاد فرزانه جناب آقای دکتر سیدمحسن میرباقری، که راهنمایی این رساله را بر عهده داشتند و نیز استاد گرانقدر جناب آقای دکتر مجید معارف که به عنوان استاد مشاور، مساعدت‌های لازم را مبذول داشتند، ابراز می‌نمایم.

همچنین از پدر و مادر عزیز و گرامی‌ام که در تمام مراحل زندگی همراهی‌ام نموده و دعای خیرشان را بدرقه‌ی راهم می‌کنند، عمیقاً تشکر کرده و دستشان را می‌بوسم و توفیقاتشان را از درگاه ربوبی خواستارم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	کلیات
۳	۱- تعریف و اهمیت موضوع
۴	۲- پیشینه تحقیق
۵	۳- سؤال‌های تحقیق
۵	۴- فرضیه‌های تحقیق
۵	۵- روش تحقیق
۶	۶- منابع و مدارک
۷	فصل اول: معنای تقوا
۸	۱-۱ تقوا از نظر لغوی
۱۰	۲-۱ تقوا در فرهنگ اسلامی
۱۲	۳-۱ تقوا در نگاه مفسران
۱۶	۴-۱ تقوا در قرآن
۱۷	۱-۴-۱ موارد کاربرد تقوا در قرآن
۱۷	۱-۴-۱-۱ الله
۱۸	۲-۴-۱ ربّ
۱۸	۳-۴-۱ ذات احدیت با وصفی خاص
۱۹	۴-۴-۱ روز قیامت
۲۰	۵-۴-۱ آتش جهنم
۲۱	۵-۱ مفاهیم مقابل تقوا در قرآن
۲۱	۱-۵-۱ فجور
۲۲	۲-۵-۱ کفر

۲۳	۳-۵-۱ گناه و دشمنی
۲۴	۴-۵-۱ ظلم و ستم
۲۴	۵-۵-۱ طغیان
۲۵	۶-۵-۱ سقوط در جهنم

فصل دوم: ویژگی‌های پرهیزکاران

۲۷	۱-۲ ایمان به خدا
۲۸	۲-۲ برپایی نماز
۲۹	۳-۲ انفاق در راه خدا
۳۰	۴-۲ ایمان به پیامبران:
۳۲	۵-۲ ایمان به قرآن و کتب آسمانی گذشته
۳۲	۶-۲ ایمان به آخرت
۳۳	۷-۲ پرداخت زکات
۳۴	۸-۲ وفای به عهد
۳۴	۹-۲ صبر در سختی‌ها
۳۵	۱۰-۲ فروبردن خشم
۳۵	۱۱-۲ گذشت و عفو از مردم
۳۶	۱۲-۲ طلب آمرزش برای گناهان
۳۷	۱۳-۲ عدم اصرار بر گناه
۳۸	۱۴-۲ یاد خدا هنگام وسوسه‌های شیطان
۳۹	۱۵-۲ پذیرفتن سخن راست
۴۰	۱۶-۲ احسان به دیگران
۴۰	۱۷-۲ ترس از خدا در نهان
۴۱	۱۸-۲ تهجد شبانه
۴۱	۱۹-۲ استحکام و استواری در بیان (برای زنان)

۴۴

فصل سوم: راه‌های رسیدن به تقوا

۴۵	۱-۳ بندگی و عبودیت
۴۵	۱-۱-۳ انجام خیرات (قیام شب و ایمان به خدا و روز قیامت و...)
۴۶	۲-۱-۳ تبعیت از صراط مستقیم الهی
۴۷	۳-۱-۳ توجه و تمسک به احکام خدا
۴۸	۴-۱-۳ روزه
۵۰	۲-۳ توجه به هشدارهای پیامبر اکرم ﷺ و قرآن
۵۱	۳-۳ گرایش به جهاد
۵۱	۴-۳ توجه و پند گرفتن از هشدارهای قرآن
۵۲	۵-۳ تعظیم شعائر الهی
۵۳	۶-۳ حسابگری اعمال

فصل چهارم: توصیه به تقوا

۵۴	۱-۴ توصیه‌های عام
۵۵	۲-۴ توصیه‌های خاص
۵۸	۱-۲-۴ توصیه‌های مصداقی
۵۸	۱-۱-۲-۴ ایمان به قرآن و عدم انکار آن
۵۹	۲-۱-۲-۴ انجام کارها از راه درستش
۶۰	۳-۱-۲-۴ سرپرست نگرفتن اهل کتاب و کفار
۶۰	۴-۱-۲-۴ در بیان بهانه‌های نابه‌جا
۶۰	۵-۱-۲-۴ در پرستش خدای یگانه
۶۱	۶-۱-۲-۴ در انجام ندادن و ترک گناهان شنیع و معاصی شرم‌آور
۶۱	۷-۱-۲-۴ در اصلاح بین مؤمنین (برادران دینی)
۶۲	۸-۱-۲-۴ در اجتناب از تجسس و ظن و گمان و غیبت
۶۳	۹-۱-۲-۴ در نجوا کردن به گناه و تعدی و نافرمانی پیامبر ﷺ
۶۴	۱۰-۱-۲-۴ در یاد آخرت
۶۴	۱۱-۱-۲-۴ در عبرت پذیری اقوام قبل
۶۵	۱۲-۱-۲-۴ در انجام صله رحم

۶۶	در اطاعت نکردن از کفار و منافقان ۱۳-۱-۲-۴
۶۶	در پذیرش دعوت رسولان الهی ۱۴-۱-۲-۴
۶۷	در صبر و استقامت و مراقبت از مرزها ۱۵-۱-۲-۴
۶۷	در شکر نعمت و پابندی بر میثاق ۱۶-۱-۲-۴
۶۷	در اعتداء به عنوان قصاص ۱۷-۱-۲-۴
۶۸	در رعایت احکام حج و احرام ۱۸-۱-۲-۴
۶۹	در رعایت احکام زناشویی ۱۹-۱-۲-۴
۶۹	در احکام طلاق ۲۰-۱-۲-۴
۶۹	در نگهداری همسر و پرهیز از طلاق ۲۱-۱-۲-۴
۷۰	در تشریح قصاص ۲۲-۱-۲-۴
۷۰	در مکتوب کردن معاملات ۲۳-۱-۲-۴
۷۱	در پرهیز از ربا ۲۴-۱-۲-۴
۷۱	در رفتار صحیح با اموال یتیمان ۲۵-۱-۲-۴
۷۲	در خوردن رزق حلال ۲۶-۱-۲-۴
۷۲	در رعایت قوانین شهادت و عدم کتمان آن ۲۷-۱-۲-۴
۷۳	در رعایت احکام انفال ۲۸-۱-۲-۴
۷۴	در استفاده از غنیمت حلال ۲۹-۱-۲-۴
۷۴	در رعایت حجاب ۳۰-۱-۲-۴
۷۵	در رعایت احکام فیء ۳۱-۱-۲-۴
۷۵	در ذبح حلال و خوردن طیبات ۳۲-۱-۲-۴

فصل پنجم: آثار تقوا

۷۶	
۷۷	۱-۵ آثار دنیوی (آثار عام تقوا)
۷۷	۱-۱-۵ همراهی خداوند
۷۸	۲-۱-۵ جلب محبت خداوند
۷۸	۳-۱-۵ مشمول رحمت خداوند شدن
۸۰	۴-۱-۵ از بین رفتن ترس و اندوه

۸۰	۵-۱-۵ تقوا موجب روشن بینی
۸۰	۱-۵-۱-۵ فرقان
۸۱	۲-۵-۱-۵ دو نصیب از رحمت و نورانیت
۸۳	۶-۱-۵ گشایش در کارها
۸۵	۷-۱-۵ قرار گرفتن در مسیر بشارت های الهی
۸۶	۸-۱-۵ جلب برکات الهی
۸۷	۹-۱-۵ نازل شدن یاری خداوند
۸۸	۱۰-۱-۵ نیل به مقام شکر
۸۹	۱۱-۱-۵ دفع کید دشمنان
۸۹	۱۲-۱-۵ برخورداری از تمجید و ستایش خداوند
۹۰	۱۳-۱-۵ متقین سرپرستان خانه خدا
۹۱	۱۴-۱-۵ برتری بنیان مبتنی بر تقوا
۹۱	۱۵-۱-۵ تقوا، هدف از عبادات
۹۲	۱۶-۱-۵ مجلس اهل تقوا
۹۳	۲-۵ آثار اخروی (فرجام کار متقین)
۹۳	۱-۲-۵ قبولی اعمال در نزد خداوند
۹۴	۲-۲-۵ ورود به بهشت
۹۵	۳-۲-۵ برتری متقین در آخرت
۹۷	۴-۲-۵ رستگاری
۹۷	۵-۲-۵ اجر و پاداش الهی
۹۸	۶-۲-۵ عاقبت نیکو
۹۹	۷-۲-۵ رهایی از آتش
۱۰۰	۸-۲-۵ آمرزش گناهان و پوشاندن بدی ها
۱۰۲	۹-۲-۵ جایگاه امن
۱۰۳	۱۰-۲-۵ بشارت در دنیا و آخرت
۱۰۳	۱۱-۲-۵ رضایت و خشنودی خداوند
۱۰۵	۱۲-۲-۵ دوستی پایدار

۱۳-۲-۵ تقوا، ملاک کرامت نزد خداوند

۱۰۶

فصل ششم: نکاتی درباره تقوا

۱۰۸

۱-۶ مراتب تقوا

۱۰۹

۲-۶ اسوه‌های تقوا

۱۱۵

۳-۶ موانع مسیر تقوا

۱۱۷

۱-۳-۶ دنیاپرستی

۱۱۷

۲-۳-۶ عدم نگهداری زبان

۱۱۷

۳-۳-۶ شهوت پرستی

۱۱۸

۴-۶ عوامل الهی برای هدایت متقین

۱۱۹

۱-۴-۶ قرآن

۱۱۹

۲-۴-۶ تورات و انجیل

۱۲۰

۳-۴-۶ سرگذشت اقوام پیشین

۱۲۱

نتیجه‌گیری

۱۲۲

منابع

۱۲۳

چکیده انگلیسی

۱۲۸

چکیده

از مهم‌ترین مباحث مطرح شده در قرآن کریم، مسئله تقواست. خدای رحمان در آیات بسیاری به این موضوع می‌پردازد، تا آنجا که تقوا برترین ملاک برتری انسانی بر انسان دیگر، ملاک قبولی اعمال و وسیله کرامت و ارزشمندی در نزد خود اعلام می‌دارد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام نیز در طول حیاتشان همواره بر این موضوع تأکید می‌کردند و خود نیز برترین اسوه‌های تقوا بودند. سنت نبوی به گونه‌ای بود که هر کس از تقوای بیشتری برخوردار بود، در جامعه ایمانی دارای ارزش بیشتر بوده و مقام و منزلت والاتری می‌داشت.

واژه تقوا و مشتقات آن ۲۳۷ مرتبه در قرآن به کار رفته که حکایت از اهمیت آن در کتاب الهی دارد. رعایت تقوا، دستاوردهایی چون کرامت و ارزشمندی نزد خداوند را خواهد داشت. همچنین تقوا، آثار دنیوی و اخروی مانند قبولی اعمال نزد خداوند و گشایش در امور را دارد.

از نظر قرآن عبادات و تعظیم شعایر الهی از راه‌های رسیدن به تقواست و ایمان به خداوند و آخرت و برپایی نماز و انفاق در راه خدا از جمله صفات متقین است.

خداوند همه مردم را به تقوا توصیه کرده و در برخی موارد مانند یاد آخرت و اصلاح بین مؤمنان به طور خاص توصیه به این مهم می‌کند. تقوا از جمله کمالاتی است که دارای مراتب و درجات است و دنیاپرستی از جمله عوامل بازدارنده انسان به درجات تقواست.

مقدمه

حمد و سپاس خداوند - عزوجل - هم‌ا‌و‌که اول و آخر و ظاهر و باطن هر چیز و آگاه بر سر و نهان است. و بهترین صلوات بر بهترین برگزیدگانی که به یمن وجودشان دار عدم به سرای وجود و ظلمت نیستی به روشنای هستی مبدل گشت.

بر آن شدم که به موضوعی که خداوند تبارک و تعالی در قرآن و همین‌طور پیامبران و خاصه ختم رسل حضرت محمد ﷺ و ائمه اطهار علیهم‌السلام بر آن به عنوان کلیدی‌ترین موضوعی که جوامع انسانی و انسان‌ها را به صراط مستقیم هدایت خواهد نمود، پردازم.

سفارش و توصیه‌هایی که به رعایت تقوا برای سعادت بشر و رفع مشکلات اخلاقی و اجتماعی شده، باعث گردید این حقیر سعی نمایم به بررسی این مهم در آیات و روایات و آثار مربوط به آن پردازم و به صورت جامع مباحث مربوط به تقوا را با دسته‌بندی جدید و استفاده از منابع گسترده ارائه نمایم.

کلیات

۱- تعریف و اهمیت موضوع

تقوا، ریشه و منشأ تمام خوبی‌هاست، به طوری که هیچ عملی نزد خدای متعال بدون آن پذیرفته نمی‌شود. وجود آن در نهاد بشر، برای تربیت فرد و جامعه ضروری است.

تقوا، تنها راه رسیدن به کمال است و ارزش و کرامت انسان با آن قابل تمیز و ارزیابی است. تقوا، همچون انضباط درونی است که اعمال را جهت الهی داده و آنها را ارزشمند می‌سازد، بدین جهت اعمالی که با تقوا انجام شود ارزشمند است، و تقوا دارای ارزش ذاتی است و کیمیایی است که اعمال را ارزش می‌بخشد.

اهمیت تقوا در قرآن تا بدانجاست که حدود ۲۲۱ آیه^(۱) به آن می‌پردازد، و کمتر موضوعی در قرآن بدین حد مورد تأکید و توجه قرار گرفته است.

در احادیث نیز بر این مهم بسیار تأکید شده است و مورد توجه پیامبر اکرم ﷺ و ائمه علیهم السلام بوده است. پیامبر اکرم ﷺ در وصیت به ابوذر غفاری می‌فرماید:

عليك بتقوى الله فإنه رأس الامر كله^(۲).

بر توست به تقوای الهی که آن رأس تمام امور است.

اهمیت و جایگاه تقوا و تأکیدی که پیامبران الهی بر آن دارند به جهت تأثیر و اثربخشی آن در هدایت

۱- البته این رقم در اکثر کتب به اشتباه ۲۵۸ آمده است.

۲- بحار الانوار، ۲۸۹/۶۷.

بشر به سوی سعادت و رسیدن به رحمت بی پایان الهی در جهان آخرت است. پس آنچه بشر امروز در طریق مسیر حق بیش از هر چیزی نیاز دارد تا هم خود هدایت شود و هم بتواند دیگران را تحت تأثیر و هدایت قرار دهد تقوا و پرهیزکاری است، چیزی که همه به آن نیاز داریم و مایه قبولی اعمالمان می شود. در حدیث مهمی از امام صادق علیه السلام آمده است:

من اتقی منکم و اصلح بعمل صالح فهو منا اهل البیت. قال: منکم اهل البیت؟ قال: منا اهل البیت... (۱).

کسی از شما که تقوا پیشه کند و با عمل صالح راه اصلاح در پیش گیرد از ما اهل بیت است. (راوی می پرسد: از شما اهل بیت؟ (امام) می فرماید: از ما اهل بیت....

امام علیه السلام مقام متقین را این گونه والا برمی شمرد و با وجود تعجب راوی، تأکید می کنند که «منا اهل البیت» که از اهمیت زیاد تقوا، حکایت می کند.

۲- پیشینه تحقیق

موضوع تقوا، به دلیل اهمیت ویژه اش، همواره مورد توجه علما و دانشمندان و نویسندگان بوده است. البته در اغلب کتب این موضوع به صورت یک فصل یا باب، بیان شده است و کمتر کتابی است که مستقلاً به این موضوع پرداخته باشد.

در اغلب کتب تفسیری ذیل آیاتی که مربوط به تقواست، بحثی در این باره ارائه شده است و همچنین در کتب اخلاقی که به این موضوع پرداخته شده است. به عنوان نمونه، در کتاب «الهاشمیه» تحت عنوان یک حدیث، سید مهدی علوی به این موضوع پرداخته است. همچنین در کتاب «ره توشه» نوشته آقای محمد تقی مصباح یزدی، بحث مفصلی درباره تقوا آمده است. در کتابخانه ملی ایران نیز در بخش پایان نامه، پایان نامه ای با عنوان «تقوا در نهج البلاغه» درباره خطبه همام امیرالمؤمنین علیه السلام موجود می باشد. پایان نامه ای نیز در دانشگاه آزاد واحد تهران شمال با عنوان «تقوا و آثار آن در کتاب و سنت» موجود است که سال ۱۳۷۳ ارائه شده. اما در دانشکده الهیات دانشگاه تهران و دانشکده اصول الدین و

۱- تفسیر عیاشی، ۲/۲۳۱.

دانشکده علوم حدیث پایان نامه‌ای مرتبط با این عنوان کار نشده است. به طور کلی در کارهای انجام شده به صورت کامل و جامع به این مبحث پرداخته نشده و عموماً قسمتی از بحث آورده شده، همچنین در اکثر موارد مباحث با محوریت آیات مربوط به تقوا مطرح نشده که در این تحقیق سعی شده این کار انجام شود.

۳- سؤال‌های تحقیق

- ۱- معنای تقوا و منظور از آن چیست؟
- ۲- راه‌های دستیابی به تقوا چیست؟
- ۳- کتاب و سنت چه آثار دنیوی و اخروی برای تقوا مطرح نموده‌اند؟
- ۴- در چه اموری خداوند به طور خاص توصیه به تقوا می‌کند؟
- ۵- آیا تقوا به عنوان کمال معنوی خود دارای مراتب است؟

۴- فرضیه‌های تحقیق

- ۱- تقوا آثار دنیوی و اخروی متعددی دارد.
- ۲- عبادات راه کسب تقوا هستند و روزه و انفاق و تعظیم شعایر الهی نیز در این زمینه نقش ویژه‌ای دارند.
- ۳- اموری که به طور خاص قرآن درباره آنها توصیه به تقوا می‌کند اهمیت ویژه‌ای دارند.
- ۴- کرامت انسان در دنیا و آخرت ارتباط مستقیم با تقوا دارد.
- ۵- تقوا آثار مهم و متعددی دارد که از جمله آن قبولی اعمال است.

۵- روش تحقیق

ابتدا به بیان معنای تقوا، از کتب لغت و فرهنگ اسلام و نیز بررسی این واژه در قرآن پرداخته، سپس به جمع‌آوری آیات مربوط به تقوا و دسته‌بندی و تبویب این آیات می‌پردازیم. در هر فصل، آیات مربوطه

بیان می‌شود، سپس مطالب مهم و مفید از تفاسیر بیان می‌شود و احادیث مربوط به موضوع بیان می‌گردد.

۶- منابع و مدارک

درباره کتب تفسیری سعی شده به کتب معتبر تفسیری مراجعه شده و مطالب مربوط به بحث انتخاب و بیان شود. همچنین به کتب روایی مراجعه شده و احادیث مربوط به مطلب ارائه می‌شود و نیز در مواردی از کتب دیگر از جمله کتب اخلاقی استفاده شده است و تلاش شده که هر مطلب با توضیح و بیان آیات و روایات مربوط، به طور مستند بیان شود.

به طور کلی از چهار دسته منبع در این تحقیق استفاده شده است:

۱- کتب لغت، مانند لسان العرب، مفردات راغب و...؛

۲- کتب تفسیری، مانند المیزان، مجمع البیان و...؛

۳- کتب حدیث، مانند الکافی، بحار الانوار و...؛

۴- کتب اخلاقی، مانند ره توشه، الاربعین الهاشمیة و....

توضیحات

لازم است مطالبی را در این تحقیق توضیح داده و متذکر شویم:

درباره مطالبی که آیات مربوط به آنها بسیار بوده و برای تأکید خداوند آنها را بارها تکرار نموده، به ذکر چند نمونه از آیات بسنده کرده و آدرس بقیه را در پاورقی آورده ایم.

همین طور احادیثی که بارها و با بیان‌های مختلف به بیان یک مطلب پرداخته‌اند، یک نمونه را ذکر کرده و بقیه در پاورقی می‌آید.

نکته دیگر درباره ترجمه آیات است که ترجمه آقای مکارم به عنوان ترجمه اصلی و آقای بهرام‌پور به عنوان ترجمه فرعی است و در مواردی که احیاناً نگارنده نظری اصلاحی داشته، به خصوص در معنای تقوا، تغییری جزئی داده شده است.

فصل اول

معنای تقوا

۱-۱ تقوا از نظر لغوی

لغویون کلمه «تقوی» را از ریشه «وقی» می‌دانند که «تاء» بدل از «واو» و «واو» بدل از «یاء» می‌باشد^(۱).
و در معانی آن مطالبی نقل گردیده است:

۱- ابن منظور می‌نویسد: «وقی: وقاه الله وقیاً وقایةً واقیةً صانه. و فی الحدیث: «فوقی احدکم وجهه النار.» وقیتُ الشیء اقیه اذا صننته و سترته عن الاذی، و هذا اللفظ خبر ارید به الامر ای لقی احدکم وجهه النار بالطاعة و الصدقة^(۲)». یعنی: خدا او را نگه داشت، نگه داشتنی و وقایه و واقیة یعنی نگه داشتن و صیانت کردن آن و در حدیث آمده است: «پس هر یک از شما صورتش را از آتش نگه دارد». و وقیتُ الشیء: نگه داشتم چیزی را، هنگامی که از آن صیانت می‌کنم و آن را از اذیت می‌پوشانم، و از لفظ این حدیث اراده "امر" می‌شود؛ یعنی هر کدام از شما باید صورتش را با اطاعت و صدقه از آتش نگه دارد.

۲- راغب اصفهانی می‌گوید: «الوقایة: حفظ الشیء مما یوذیه و یضره. التقوی جعل النفس فی وقایة مما یخاف، و فی التعاریف الشرع. حفظ النفس مما یوثم و ذلك بترك المحذور^(۳)». یعنی: وقایة عبارت است از حفظ کردن چیزی از آنچه آن را اذیت می‌کند و به آن ضرر می‌رساند. تقوا یعنی حفظ کردن نفس از آنچه می‌ترسد و در تعاریف شرع یعنی حفظ نفس از گناه و این با ترک آنچه منع شده است، به دست می‌آید.

۳- طریحی می‌نویسد: «الاتقاء، الامتناع من الردی با اجتناب ما یدعوا الیه الهوی، و التقی الخائف

۱- لسان العرب، ۴۰۲/۱۵.

۲- همان، ۴۰۱/۱۵: تاج العروس، ۹۶/۱۰.

۳- مفردات راغب، ۸۸۱/۸.

الذی یخشی اللہ فی الغیب و یجتنب المعاصی و یتوقی المحرمات^(۱)». یعنی: اتقاء (خودنگه داری) امتناع از قرار گرفتن در معرض هلاکت با دوری از آنچه که هوا و هوس به سمت آن می خواند، است و شخص متقی ترسان، کسی است که از خدا در غیب می ترسد و از معاصی اجتناب می کند و محرمات را پاس می دارد.

۴- در المعجم الوسیط ذیل کلمه تقوی آمده است: «الخشية والخوف و تقوی اللّٰه، خشیته و امتثال اوامره و اجتناب نواهیه^(۲)». (تقوا یعنی ترس و تقوای الهی، یعنی ترس از او و اطاعت فرمان هایش و دوری از نواهی اش).

۱- مجمع البحرین، ۴۴۹/۱.

۲- المعجم الوسیط، ۱۰۵۲.